

Kreivi Tasapaino Pariisin tiellä

**Itävallan ulkoministerin, kreivi von Metternichin, vuosien 1809–1815 Ranskan-politiikka
historiankirjoituksessa**

Johannes Hirvelä

Helsingin normaalilyseo
Historia

Tiivistelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka Metternichin ja Itävallan vuosien 1809–1815 Ranskan-politiikkaa on kuvattu historiankirjoituksessa. Päätaivoite oli siis tutkia sitä, mihin sisältöaineeseen sen kuvaus pohjautuu, ja miten tuo sisältöaines on historiankirjoituksen piirissä esitetty.

Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmetodin perustan muodosti diskurssianalyysi – tutkimusmenetelmä, joka perustuu ajatukseen kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Diskurssianalyysin avulla saatettiin identifioida erilaiset kreivi von Metternichin Ranskan-politiikkaa luonnehtivat merkityssystemit eli sen keskeinen sisältöaines. Lähdeaineistosta eritelty sisällön tyylin ja sävyn arvioimiseksi täydennettiin diskurssianalyysiä narratologian keinoilla: tutkitun Metternich-historian esitystapaa käsiteltiin erikseen, jotta sen tyyllinen moninaisuus ja rikkaus nousisivat tarkoituksenmukaisella tavalla esiin erilaisia aikoja ja suuntauksia edustaneesta lähdeaineistosta.

Aineisto

Lähteiden otanta suoritettiin suunnitelmallisesti, jotta voitaisiin muodostaa tarkoituksenmukainen yleisesitys Metternichin Ranskan-politiikan kuvauksesta historiankirjoituksessa; näin voitaisiin varmistaa aineiston tasainen ajallinen ja kansallinen jakautuminen sekä valita mahdollisesti erikoisen ominaislaatuensa tähden poikkeuksellisen kiintoisia lähteitä. Lisäksi on syytä huomata, että tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohde, Metternichin Itävallan Ranskan-politiikka vuosina 1809–1815, on itse asiassa verrattain rajattu aihe, minkä vuoksi oli tärkeä valita sellaisia teoksia tarkastelun kohteeksi, joissa sitä varmuudella tiedettiin käsiteltävän, ja siitä syystä lähteiden satunnaisotanta ei voinut tulla kysymykseen. Tutkimuksen lähdeaineistoon valittiin lopulta 12 kirjaa aikaväliltä 1877–1968 sekä yksi verkkosivu vuodelta 2006.

Tulokset

Tutkimuksessa kävi ilmi, että Metternichin Ranskan-politiikka oli karkealla tasolla tarkastellen kuvattu kahdenlaiseksi: se oli ensinnäkin ranskanvastaista ja toisaalta myös, vaikka vähäisemmissä määrin, ranskanmielistä. Molemmat ylämerkityssystemit (ranskanmielinen ja ranskanvastainen) jakautuivat vielä pienempiin alajaksoihin, joista huomattavin oli Euroopan valtatasapainoajatuksen leimaama merkityssystemi, joka ilmeni pääasiallisesti ranskanvastaisena ottaen huomioon Napoléonin Ranskan ylivallan Euroopassa.

Lähteiden esitystavat vaihtelivat paikoitellen paljon, vaikka lähdeaineiston tyyllinen ja sävyllinen diversiteetti olikin oletettua vähäisempi; kuitenkin oli nähtävissä, että kansallisuusnäkökulma näytteli merkittävää osaa Metternich-historiankirjoituksessa, etenkin vanhimpien lähteiden osalta. Tutkimuksessa havaittiin, että historiantutkimuksen kuvaus Metternichin Ranskan-politiikasta on kokonaisuutena sisällöltään ja muodoltaan erittäin yhtenäinen. Historiantutkimuksen johtopäätöksissä ei ollut eroja eri lähteiden välillä, huolimatta mittavista ajallisista eroista niiden välillä.

Johtopäätökset

Yksi syy Metternich-historian yhtenäisyyteen lienee aiheesta kirjoitettujen teosten sisäsyntyisyys; myöhemmät esitykset nojautuvat vahvasti vanhempien johtopäätöksiin ja muutamilla teoksilla, kuten H. Srbikin kirjoittamalla Metternich-elämäkerralla, on lähteinä suorastaan vallitseva asema. 1800-luvulla aloitettiin Metternich-aiheisten alkuperäislähteiden tutkimus, eikä senaikaisia tulkintoja juurikaan ole myöhemmin kyseenalaistettu. Lisäksi diplomatian historia on muuttunut yhä epäsuosittumaksi, etenkin vanhemman ajan osalta, eikä varsinaisia muutoksia tutkimusmenetelmiin tai teoriaan ole tullut sitten annalismen ja Pierre Renouvinin päivien.

On arveluttavaa, että vanhemman diplomatian historiaa leimaa jähmettyneisyys niin metodeissa kuin tuloksissakin: jos vertailukohdaksi otetaan jokin vireämpi historian ala, jossa tieto kiertää ja kuluu paljon nopeammin, nähdään, kuinka huomattavan vakavassa tilanteessa vanhemman ajan diplomatian tutkimus todella on arvioitaessa sen kykyä tuottaa luotettavaa ja käyttökelpoista tietoa.

Vahva juonellisuus leimaa Metternich-historiankirjoitusta; Metternichin henkilökuva ja toiminta rakennetaan historiankirjoituksessa johdonmukaisesti ikään kuin juonellisenä kertomuksena ja ristiriidat Metternichin ja keisarillisen Ranskan välillä konstruoidaan hyväksikäyttäen psykohistoriallisia näkökohtia, kuten Ranskan vallankumouksen nuoreen Metternichiin tekemää kielteistä vaikutusta. Historia tuottaa Metternichin taitavana ja kyvykkäänä valtiomiehenä, jota ohjaavat vuoroin periaatteelliset syyt ja vuoroin politiikan realiteetit. Hänen Napoléonin vastainen toimintansa on kuvattu dramaattisin tehokeinoin ja paikoitellen hyvinkin voimakkain sävyin, mikä oleellisesti vahvistaa ”suurmiesretoriikan” vaikutusta ja Metternichin historiallisen identiteetin rakentumista.

Sisällys

Kesäpäivä <i>Elben Firenzessä</i>.....	2
1. Tutkimusmenetelmät.....	3
1.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä.....	3
1.2 Diskurssianalyysin sovellus – narratologinen täydennys.....	4
1.3 Tutkimusongelman hienojako.....	5
2. Aineisto.....	5
2.1 Tutkimusaineiston otanta.....	6
2.2 Tutkimusaineiston koko.....	6
2.3 Tutkimusaineiston valintaperusteet.....	7
2.4 Tutkimusaineiston erittely.....	7
3. Tulokset.....	11
3.1 Metternich-historian diskurssit.....	11
3.2 Katsaus ranskanvastaisuuden diskurssin aladiskursseihin.....	11
3.3 Katsaus ranskanmielisyyden diskurssin aladiskursseihin.....	14
4. Analyysi & Johtopäätökset.....	16
4.1 Metternich-historian esitystapa.....	16
4.2 Diskurssien esiintyminen ja niiden keskinäiset suhteet.....	17
4.3 Vuosien 1809–1815 Metternich-historian rakentuminen.....	18
5. Lähteet.....	19

Kuva I. Klemens von Metternich

Kesäpäivä *Elben Firenzessä*

Dresden oli alkujaan slaavilainen kylä. Sittemmin tuosta vähäpätöisestä taajamasta kehittyi merkittävä alueellinen keskus ja Saksin vaaliruhtinaiden perinteikäs pääkaupunki, jonne ajan oloon kohosi suurenmoisia loistorakennuksia. Vuonna 1726 valmistunut Marcolinin palatsi on saavuttanut kuuluisuutta muutoinkin kuin aivan erinomaisen viehkeän puutarhansa ansiosta: Kesäkuun 26. päivän ilta vuonna 1813 oli hiostavan kuuma. Kaksi hahmoa seisoి keskustelemassa palatsin vastaanottohuoneessa, joka hienostuneisuutensa tähden oli alituisten ihastelujen aihe. Yhtäkkiä toinen huoneessa olevista paiskasi hattunsa huoneen nurkkaan (historiankirjoitus on antaumuksella punninnut myös sitä mahdollisuutta, että hattu lensi ulos avoimesta ikkunasta) vihaisten sanojen saattamana toisen jäädessä hievahtamattomana paikoilleen. Jo kolmetoista kertaa oli hatun heittänyt mies viskannut hansikkaansa parketille ja jo kolmetoista kertaa oli toinen läsnäolijoista kumartunut huomattavaa arvokkuutta huokuen nostamaan kovia kokeneita käsineitä. Mutta hattu jäi paikoilleen, minkä seikan ennenkuulumattomuutta lattialta poimittujen hansikkaiden muhkeat määrät vain korostivat. Ehkäpä hansikkaita nostellut henkilö kavahti pähineitä? Ei suinkaan, vaan keskustelun intensiteetti oli kohonnut sellaiselle tasolle, että asusteet joutuivat väistymään diplomatian välineinä tässä tunnetussa historiallisessa kohtauksessa. Kun hatun nostamatta jättänyt henkilö myöhemmin poistui palatsista – yön jo laskeuduttua – hän virkkoi toiselle hyvästiksi kyynisellä ja purevalla äänellä (joskaan ei vaatinut maksua hansikkaisiin liittyneistä palveluksistaan):

- ”Sire, Te olette mennyt mies.”

Nämä sanat lausunut henkilö oli Itävallan ulkoministeri, silloinen kreivi *Klemens Wenzel Nepomuk Lothar von Metternich-Winneburg* (1773–1859) ja yllä kuvattu kohta on hänen elämänsä dramaattisimpia ja kuuluisimpia: tuona nimenomaisena kesäkuun päivänä vuonna 1813 Metternich, itävaltalaisen valtiotaidon kenties huomatuin edustaja, tapasi Ranskan keisari *Napoléon I:n* (1769–1821) hänen päämajassaan eräässä Dresdenin palatseista. Tuon tapahtuman, jota historiantutkimus on innokkaasti muistellut ja epäilemättä myös romantisoinut, on sanottu ratkaiseen Euroopan kohtalon ollen suoranainen ratkaisutekijä Napoléonin ylivallan luhistumisessa mannermaalla ja johtaneen näin modernin Euroopan syntyyn.

Keisari Napoléonin Ranska ja sen hegemonia on lyönyt leimansa Euroopan 1800-luvun alun historiaan. Metternich asettui sodassa lyödyn Itävallan ulkopoliittikan johtoon lokakuun 8. päivänä vuonna 1809 ja alle puoli vuosikymmentä myöhemmin Ranskan laaja valtapiiri murtui... Huomattava osa Napoléonin kukistamisessa on annettu kreivi von Metternichille (20.10.1813 lähtien `ruhtinas` ja hänen toimilleen. Tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena oli juuri Metternichin Itävallan Napoléonin ajan Ranskanpolitiikan kuvaus historiankirjoituksessa. Pyrin siis tarkastelemaan sitä, miten Metternichin Ranskanpolitiikka on kuvattu eri aikojen historiankirjoituksessa; miten Metternich-historia on tältä osin rakennettu historiankirjoituksen piirissä. Ylinnä esitetty kuvaus Metternichin ja Napoléonin kohtaamisesta antaa – ironiastaan huolimatta – esimakua siitä, miten historiaa on rakennettu, millaisille asioille on luotu merkityksiä, mitä on huomioitu ja ennen muuta se kertoo siitä, millaista retoriikkaa on käytetty erilaisissa Metternich-historioissa.

Tämän tutkimuksen lähtökohtaisena oletuksena oli ajatus siitä, että historiankirjoitus luo ja rakentaa eli konstruoi historian kielellisten keinojen kautta oman aikansa sosiaalisesta todellisuudesta käsin. Siksi olen valinnut tutkimusmenetelmäksi diskurssianalyysin – tutkimusmetodin, jonka perustavaa laatua oleva teesi on ajatus kielen sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Sen tarjoamia sovellusmahdollisuuksia vielä laajennettiin kirjallisuudentutkimuksen keinovalikoimalla, jotta sekä tutkittavan Metternich-historian sisältö että tyyli tulisivat parhaalla mahdollisella tavalla havainnoiduiksi. Toivoakseni tässä tutkimuksessa on onnistuneesti pystytty yhdistämään historian ja kielentutkimuksen kokemuspöirit uuden ja luotettavan tiedon tuottamiseksi.

Johannes Hirvelä

Helsingissä, marraskuussa 2006

Kuva II. Marcolinin palatsin pohjoisfasadi

1. Tutkimusmenetelmät

1.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Diskurssianalyysi tarkastelee kielen käyttöä ja muuta merkityksellistä ja merkityksellistävää toimintaa, joka rakentaa todellisuutta todellisuuden osana. Teoksessa *Diskurssianalyysin aakkoset* (Jokinen, A; Juhila, K & Suoninen, E. 1993a) diskurssianalyysi on määritelty ”sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (Jokinen, A ym. 1993a. 9-10).

Diskurssianalyysi liikkuu erilaisten tekstien maailmoissa; tutkimuksen kohteena voi olla esimerkiksi puhe tai kirjalliset tuotokset, mutta myös muu merkitysvälitteinen toiminta, kuten pukeutuminen tai arkkitehtuuri. On tärkeää huomata, ettei diskurssianalyttisesti suuntautunut tutkija pyri tekemään attribuutioita tutkimuskohteestaan ja siten kausalisoimaan sen toimintaa, vaan hän tutkii sitä, miten asioita tehdään ymmärrettäviksi kielen keinoin. Tutkimussuuntauksen huomattavin mielenkiinnon kohde - sosiaalisen todellisuuden tuottamisprosessi merkitysvälitteisen toiminnan kautta erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa - on erinomaisen moniulotteinen ja tästä on seurannut, että diskurssianalyysia on sovellettu useilla tieteenaloilla aina sosiaalipsykologiasta antropologiaan.

Diskurssianalyysin sovellutusmahdollisuudet ovatkin oivalliset eri tieteissä, sillä se ei ole tiukka- tai selvärajainen tieteenteon väline, vaan laaja ja löyhästi sidostunut teoreettinen viitekehys (kts. Jokinen, A ym.; 1993a; 17-18), jolla on tietyt lähtökohtaiset hypoteesit. Nämä lähtökohtaoletukset on *Diskurssianalyysin aakkosissa* (Jokinen, A ym.; 1993a) saatettu seuraavaan muotoon:

1. *Oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta.*
2. *Oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta.*
3. *Oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta.*
4. *Oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemiin.*
5. *Oletus kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta.*

Tämän tutkimuksen kannalta oletukset kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta ja useiden rinnakkaisten sekä keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta ovat relevantteja, mistä johtuen on syytä tarkastella niiden merkityksiä ja niihin liittyvää käsitteistöä.

Diskurssianalyttinen tutkimussuuntaus on hylännyt ajatuksen kielen heijastavuudesta, jossa kieli nähdään eräänlaisena todellisuuden derivaattana, tapana saada tietoa ympäröivästä maailmasta. Sen sijaan se tukeutuu sosiaaliseen konstruktionismiin, näkökulmaan, jossa kieli mielletään osaksi todellisuutta, ja jossa kielen käyttö konstruoi eli merkityksellistää ja rakentaa maailman ympärillämme.

Merkityssysteemin käsite on keskeinen puhuttaessa sosiaalisen todellisuuden konstruoinnista. Asioiden merkitysten katsotaan muotoutuvan suhteessa ja erotuksena toisiinsa nähden; merkityssysteemit ovat tapojamme jäsentää sosiaalista todellisuutta: luokittelemme eri asiat tiettyihin merkityssysteemeihin jaotteleamalla ne suhteessa ja erotuksena toisiinsa nähden.

Diskurssianalyttiselle tutkimusperinteelle on niin ikään ominaista rinnakkaisten, keskenään jopa ristiriitaisten merkityssysteemien identifioiminen ja tutkiminen. Lukemattomien ristiriitaisten merkityssysteemien rinnakkaisesta huolimatta on selvää, että jotkut merkityssysteemit ovat hegemonisia eli hallitsevia toisiin merkityssysteemeihin nähden.

Diskurssi on oleellisen tärkeä tuntee käsitteenä, vaikka se onkin valitettavan monimerkityksinen: toisinaan se tarkoittaa mitä tahansa kielen käyttöä, yhtäältä se voi merkitä asian diskursiivista esitystä eli esitystapaa ja toisaalta se ymmärretään tarkoittamaan samaa kuin merkityssysteemi. Jokinen ym. (*Diskurssianalyysin aakkoset*; 1993a) määrittelevät diskurssin ”*verrattain eheäksi merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta.*” Diskurssin määritelmän sovittamista tämän tutkimuksen puitteisiin käsitellään seuraavassa luvussa.

1.2 Diskurssianalyysin sovellus – narratologinen täydennys

Kuten olemme nähneet, on diskurssianalyttisen tutkimussuunnan sisällä monia vaihtoehtoisia painotusmahdollisuuksia. Tässä tutkimuksessa, jossa tarkastelun kohteena oli historiankirjoituksen tapa selittää ja tuottaa historiallisen henkilön toimintaa, painopiste oli sisältö-muoto-keskisessä analyysissä, pyrkimyksessä selvittää, mitä erilaiset Metternich-historiat pitävät sisällään, ja miten ne pitävät sisällään sen, mitä pitävät. Käyttääkseni *Émile Benveniste* (1902–1976) luomaa termistöä, tavoitteenani oli selvittää tutkimusaineistoni *enonssi* (ransk. *énoncé*) eli kerrottu tietoaaines ja *enonsiaatio* (ransk. *énonciation*), millä tarkoitetaan kerronnan tapaa ja tyyliä.

Enonsiaation tutkimiseen sisältyy eräs vakava vaikeus, nimittäin ”huomaamattoman asiattyilin” ongelma. Tällä tarkoitetaan sitä, että jokaiselle aikakaudelle on ominaista oma huomaamaton asiattyylinsä, jonka tyyllinen ominaislaatu vaikuttaa lukijasta objektiiviselta: sanat ovat neutraaleja, lauseiden sanajärjestykset ovat totunnaisia, eikä muitakaan tyyllisiä tehokeinoja ole havaittavissa. Sanakirjoja voidaan pitää kuvaavimpina nykyajan esimerkkeinä huomaamattomasta asiattyylistä.

Huomaamaton asiattyyli on kuitenkin ennen kaikkea kulttuurinen ilmiö, mikä tekee siitä vaikean havainnointikohteen: eri kielissä on omat lingvistiset tyylikeinonsa ja käsityksensä niiden käytöstä, vaikka globaali kulttuuri-integraatio onkin tasoittanut tiettyjä eroja. Aika ja sen kuluminen tuovat korostetun selvästi esille huomaamattoman asiattyilin häilyväisyyden siirryttäessä kulttuuripiiristä toiseen: Antiikista keskiaikaan proosateoksetkin kirjoitettiin pääasiassa runomittaan, ja ylisanojen käyttämisessä kehitettiin kerrassaan suurenmoinen taito. On varsin uskottavaa, etteivät ajan kirjalliset tuotokset juurikaan tyyllillisesti nostattaneet aikalaisissa ihmetystä, sillä ne olivat laadittu totunnaiseen sävyyn ja noudattivat tiettyjä muotoja. Sen sijaan 2000-luvun ihminen ei voisi lukea esimerkiksi runoilija Archiaan (n.120 eKr. – 61 eKr.) sepittämää eepillistä runoelmaa Mariuksen voitoista kimbriläissodassa (lat. *Res Cimbricae*) huomaamatta sen ylistävää sävyä – samaa sävyä, jonka laatuun Archiaan aikainen roomalainen tuskin kiinnitti huomiota.

Niin muodoin pätee myös se, että Archiaan aikainen häkeltyisi lukiessaan jotain nykypäivän kirjallista tuotosta. Tämä tekee ymmärrettäväksi enonsiaation ongelman: on harhaanjohtavaa tarkastella jonkin toisen kulttuuripiirin ja jonkin toisen ajan sisällä syntyneen tekstin tyylikeinoja ja sävyä oman aikamme ja tutkijan edustaman kulttuuripiirin kriteereillä, sillä silloin menetetään tekstin alkuperäiset lähtökohdat ja tarkoitukset. Esitän tässä vielä kouriintuntuvan esimerkin huomaamattoman asiattyilin eroista eri aikoina; alla on ensinnä ote *Suuresta Tietokirjasta* (1959; osa 2; s.247) ja sitä seuraa kappale *Kodin Suuresta Tietosanakirjasta* (1979; osa 3; s. 283). Molemmat esille otetut teokset ovat tietosanakirjoja ja koetteeksi valitsin Fredrik II Suurta (1712–1786) käsittelevien artikkelien ensimmäiset kappaleet.

Suuri Tietokirja: ”FREDRIK II (1712–86, Preussin kuninkaana 1740–1786). Eräänä marraskuun aamuna 1730 vietiin nuorta luutnantti Kattea Küstrinin vankilanpihan yli teloitettavaksi. Hänet oli tuomittu kuolemaan valtiopetoksesta. Saattueen kulkiessa erään vankilan siipirakennuksen ohi kuuli tuomittu ikkunassa olevan nuoren kruununprinssin pyytävän häneltä anteeksi. Hän näki kruununperillisen kamppailevan päästäkseen pois ikkunan luota, mutta vahvat kädet tarttuivat hänen olkapäihinsä ja pitivät häntä alallaan. ”Hänen on seisottava ikkunassa katselemissa, miten preussilainen maanpetturi kuolee”, oli kuningas käskenyt.

Kodin Suuri Tietosanakirja: ”Fredrik II Suuri (1712–1786), Hohenzollern-sukuinen Preussin kuningas 1740–1786. Kruununprinssinä ollessaan Fredrik joutui kulttuuriharrastustensa takia ristiriitoihin isänsä, Fredrik Vilhelm I:n kanssa. Tilanne kärjistyi pakoyritykseen 1730, jonka jälkeen Fredrik suljettiin arestiin Küstriniin, ja hän joutui seuraamaan ystävänsä ja avustajansa von Katten mestausta. Vähitellen suhteet paranivat, Fredrik perehtyi hallintotoimiin ja solmi isänsä toivomuksesta avioliiton Braunschweig-Bevernin prinsessan Elisabeth Christinen kanssa 1733. Saatuaan komennettavakseen rykmentin Fredrik osallistui prinssi Eugenin sotaretkeen Ranskaa vastaan, ja hänestä kehittyi taitava upseeri. Neljä vuotta hän vietti ystävineen Rheinsbergissä omistautuen sivistysharrastuksille.”

Enonssin ja enonsiaation mukanaan tuoma käsitteellinen kahtiajako itse asiassa tuo tutkimukseni metodiikan lähelle narratologiaa, jolle on ominaista *sanotun* ja *sanomisen* erottelu. Onkin täsmennettävä, että tutkimukseni teoreettinen perusta lepää diskurssianalyysissä, kun taas käytännön metodiikassa narratologinen tapa erottaa enonssi ja enonsiaatio osoittautui hedelmällisimmäksi, koska kullekin diskurssille (jotka muodostuivat kirjallisuudesta, jossa oli edustettuna laajalti eri aikakaudet) tuskin olisi voitu erottaa jokin *tietty yksi* sävy ja tyyli. Jokaisen lähteen tarkastelu erikseen taas olisi tuonut muassaan

verrattomia rakenteellisia ongelmia, ja etenkin aiheenrajauksen vallit olisivat sortuneet rymisten. Tästä ratkaisusta johtuen kunkin diskurssin käsittelyn yhteydessä oli tehtävä tarpeenmukaiset huomiot sen eri tyyleistä ja sävyistä mielekkäässä mitassa.

Jotta verrattain laajasta aineistosta pystyttiin kokoamaan keskeinen faktasisältö eksaktisti ja systemaattisesti, oli diskurssin käsite tarpeen. Sitä oli tarkennettava tutkimuksen ongelmanasettelua vastaavaksi, jotta tutkimusongelmaan voitiin pureutua tehokkaasti. Näin tutkittavien teosten asiasisällön määrittämisestä tuli erilaisten diskurssien identifioimista.

Diskurssin määrittelin tätä tutkimusta varten seuraavasti A. Jokisen ym. laatiman määritelmän suuntaviivojen mukaisesti sellaiseksi merkityssysteemiksi, joka konstruoi kreivi von Metternichille, Itävallan Ranskan-politiikan toimijalle, jonkin tietyn suhtautumis- taikka toimintatavan, jonka kohteena on Ranskan keisarikunta, ja joka konstruoidaan ilmentyneeksi jossain tietyssä ajassa (kuitenkin vuosien 1809–1815 välillä), ja joka mahdollisesti on konstruoitu jostain tietyistä syistä johtuneeksi.

Tämän määritelmän avulla saatoin selvittää tutkimusaineiston asiasisällöt identifioimalla sieltä kaikki ne erilaiset diskurssit, jotka täyttivät yllä olevan määritelmän ehdot. Haasteelliseksi muodostuivat tutkimani Metternich-historian esitystavan eli enonsiaation tarkastelu, sillä kussakin lähteessä oli oma tyyhensä ja esitystapansa, vaikka ne sisällöiltään olivatkin keskenään samanlaisia. Keskeistä käyttämäni tutkimusmetodin menestyksellisessä hyödyntämisessä oli tiivis ja tarkka perehtyminen lähdeaineistoon, jonka valinnassa oli pyrittävä turvaamaan mahdollisten tulosten luotettavuus ja yleistettävyyt.

1.3 Tutkimusongelman hienojako

Määriteltyäni tarvitsemani käsitteistön ja sovitettuani tutkimusmetodini kysymyksen asettelua vastaavaksi, jaoin yleisen tason muotoa ”mitä-miten” edustavan tutkimusongelman seuraaviin osaongelmiin:

1. Millaisia diskursseja on identifioitavissa tutkituista Metternich-historioista, ja missä suhteissa ne esiintyvät toisiinsa nähden?
2. Miten nuo diskurssit esitetään?

Näiden lähinnä aineiston analyysiin rajoittuvien kysymysten lisäksi pohdin vielä erästä yleisemmän tason kysymystä:

3. Millaista diplomatian ja Metternichin Ranskan-politiikan historiaa historiankirjoitus rakentaa, ja mistä syistä sen rakentuminen sellaiseksi kuin se on, on voinut johtua?

Sikäli kuin olemme nyt perehtyneet tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja metodisiin keinoihin, on nyt syytä luoda katsaus käytettyyn aineistoon ja ennen muuta sen otantaperusteisiin.

2. Aineisto

2.1 Tutkimusaineiston otanta

Kvalitatiivisen tieteen ominaisuudessa tässäkin tutkimuksessa haastavaksi muodostui ensinnäkin kysymys siitä, kuinka paljon aineistoa tulee kerätä ja toiseksikin, millä perusteilla lähde- ja lähteteokset tuli valita. Ulkoisen validiteetin vuoksi lähteistön määrän valinnassa tuli seurata tutkimuksen yleistettävyyden periaatetta. Lähde- ja lähteteoksien otantatavassa päädyin ei-satunnaiseen menetelmään, sillä aineistojoukkoon päätyvissä kirjoissa oli mielekkäässä mitassa käsiteltävä Metternichin vuosien 1809–1815 Ranskan-politiikkaa, mikä tarkoitti sitä, ettei jokaista Metternichin nimeä kantavaa teosta sopinut liittää lähteiden joukkoon.

Jotta olisi mahdollista tuottaa luotettavaa tietoa, päädyin ratkaisumalliin, jossa pyrin muodostamaan yleisesityksen Metternichin vuosien 1809–1815 Ranskan-suhteiden kuvauksesta historiankirjoituksessa.

Tämä tarkoitti käytännön tasolla sitä, että lähteiksi valittiin eri kansallisuuksia edustavia historiankirjoittajia eri aikakausilta aina 1800-luvun viimeiseltä neljännekseltä 1970-luvulle asti sekä tuore internet-artikkeli (2006) Samaten kiinnitin huomiota eri historiateosten erilaisiin painoarvoihin historiankirjoituksen piirissä; oli tärkeää valita lähteiksi merkittäviä ja laajalti tunnettuja konstruktioita aiheesta, mutta kokonaiskuvan hahmottamiseksi myös vähemmän tunnettujen lähteiden tutkiminen oli ensiarvoisen tärkeää.

Mikäli aineisto olisi valittu satunnaisesti, olisi ollut todennäköistä, että paljon oleellista ja kiintoisaa aineistoa olisi jäänyt tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi Suomesta käsin aiheesta saatavan kirjallisuuden vähyyksy olisi nakertanut pahasti satunnaisotannan näennäistä luotettavuutta. Olisi ollut myös epätodennäköistä, että kattava ja tasainen ajallinen väli vanhimman ja uusimman lähteen välillä olisi muodostunut satunnaisotannan keinoin.

Kuitenkin huolimatta pyrkimyksestä turvata tutkimusaineiston kattavuus ja ulkoinen validiteetti juuri otannassa käytetty systemaattinen valikointi on tämän tutkimuksen suurimpia rakenteellisia heikkouksia; riski saada sellaisia tuloksia, joita ei voi saattaa koskemaan koko Metternich-historioiden joukkoa, on tällä menetelmällä huomattava, erinomattainkin kun varsinaiset tutkimustulokset perustuvat tutkijan omaan hermeneutiikkaan eli tulkintaan. Tämän validiteettiin kohdistuneen uhan torjumiseksi oli välttämätöntä pyrkiä muodostamaan mahdollisimman kokonainen kuva kreivi von Metternichin Ranskan-politiikan konstruktioista historiankirjoituksen piirissä ja lisäksi mahdollisten identifioitujen diskurssien olemassaolo tuli perustella yksityiskohtaisesti ja tarkasti. Yhtä tärkeää oli myös kasvattaa tutkimusaineiston kokoa, jotta systemaattisen otannan validiteettihaittoja voitiin tällä tavalla kompensoida.

2.2 Aineiston koko

Kuten yllä kävi ilmi, oli tutkimuksessa tarkastellun aineiston riittäväällä ja runsaalla lukumäärällä suuri painoarvo. Lähdemateriaalin aikahaarukka ulottui vuodesta 1877 vuoteen 2006 ja tälle välille valittiin lähemmän tarkastelun kohteeksi kaikkiaan 12 eri kirjalähdettä ja yksi verkkosivu (2006), jotka lähestyivät eri näkökulmista Metternichin vuosien 1809–1815 Ranskan-politiikkaa. Lähteiden tarkempaan erittelyyn ja valintaperusteisiin palataan vielä tuonnempana. Aineistoa oli hyvä varata paljon senkin vuoksi, että se ei sisältänyt yksinomaan tämän tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa, vaan myös muita kreivi Metternichin henkilöön liittyneitä aiheita, joita aiheajauksen vuoksi täytyi pitää epäoleellisina. Toisin sanoen tutkimuksessa oli kaksi aineistoa: karkeampi ulkoaineisto, josta tuli vielä eritellä sisäaineisto - tutkimusaiheen kannalta olennainen aines, jonka pohjalta varsinaiset johtopäätökset tehtiin.

Sisäaineiston rajaamiseen sisältyi myös riskejä. Koska lähteistö oli diplomatian, sen toimijoiden ja sen monimutkaisten kausaalisuhteiden kuvausta, jakoa oleellisen ja epäoleellisen välillä ei voinut suorittaa yksiselitteisesti, sillä kaikki seikat, joiden oli annettu ymmärtää liittyneen Metternichin Ranskan-politiikkaan tutkimuksen kannalta kiinnostavina vuosina, oli pyrittävä liittämään sisäaineistoon. Tietoa oli myös ripoteltu lähteistöön siten, että seikkoja, jotka olivat tärkeitä tutkimuksen kannalta, löytyi niistäkin luvuista, jotka eivät aiheidensa puolesta käsitelleet varsinaisesti tutkimuksen mielenkiinnon piiriin liittyneitä asioita. Siksi lähdeaineiston analyysi ei ollut tiukasti sidottu pelkkiin sisäaineistoihin, vaan lähdekirjallisuuteen perehdyttiin kokonaisuudessaan, kuten suoritettiin myös sen analyysi.

2.3 Tutkimusaineiston valintaperusteet

Tutkimusaineiston 12 teosta vuosilta 1877–1968 ja yksi verkkosivu (2006) valittiin seuraavin perustein:

1. Aineistoa oli koottava tasaisesti eri ajoilta
2. Lähteiden kirjoittajien oli edustettava erilaisia historiantutkimuksen trendejä ja tarkastelutapoja
3. Aineistossa oli huomioitava erilaisia kansallisia näkökulmia
4. Aineisto edustaa niin tunnettuja kuin tuntemattomiakin lähteitä

5. Lähteitä, joilla voidaan katsoa olevan jokin erityisansio (kuten poikkeuksellinen tarkastelunäkökulma) oli, sikäli kuin se ei haitannut todenmukaisen yleisesityksen muodostamista Metternich-historiankirjoituksesta, otettava tutkittaviksi.

2.4 Tutkimusaineiston erittely

Tässä luvussa on tarkoitus esitellä tutkimuksen lähteistö teoskohtaisesti sekä perehtyä lähdekirjojen valintaan vaikuttaneisiin syihin. Aloitan lähteiden esittelyn vanhimmasta ja jatkan aikajärjestyksessä kohti nykyaikaa. Tutustukaamme ensinnä *Adolph Beerin* kirjaan *Zehn Jahre österreichischer Politik* vuodelta 1877.

Beer, A. 1877. *Zehn Jahre österreichischer Politik 1801-1810*

Beer on vanhan koulukunnan historioitsija ja siinä ominaisuudessa hän pitäytyy perinteisessä tapahtumahistoriallisessa tarkastelutavassa. Tämän kirjan suurin ansio tutkimuslähteenä on sen vanhuus. Siten se toimi kiintopisteenä, jota vasten myöhempää Metternich-historiankirjoitusta voitiin verrata. Beer ei keskity erityisesti Metternichiin ja tämän toimiin, vaikka hänet mainitaankin useasti, vaan pikemminkin Itävallan ulkopoliittiseen toimintaan kokonaisuutena. Ajallisestikin *Zehn Jahre österreichischer Politik* vain hipaisee vuosia 1809–1815 kuvatessaan Itävallan ulkopoliittikkaa vuosina 1801–1810. Silti Beer piirtää suuntaviivat myöhemmälle Metternichin politiikalle päättäessään teoksensa hänen nousuunsa Itävallan ulkoasiainministeriksi.

Demelitsch, F. 1898. *Metternich und seine auswärtige Politik*

Fedor Demelitschin kirja *Metternich und seine auswärtige Politik* on ikäjärjestyksessä seuraavaksi vanhin ja monessa mielessä tarkoituksenmukaisempi lähde kuin Adolf Beerin teos; pääpaino on Metternichin harjoittamassa Napoléonin kauden ulkopoliitikassa ja näin ollen Itävallan Ranskan-suhteita tarkastellaan yksityiskohtaisesti vuosi vuodelta. Demelitschin laaja-alainen tarkastelu tarjosi pitävän kiinnostuksen, jota vasten myöhempiä Metternich-historioita, ja niiden muutoksia, voitiin analysoida. Erityistä huomiota kiinnitettiin sivuihin 1-98, 123-20, 316-325, 452-478 ja 499-563.

Driault, É. 1924. *Le Grand Empire 1809–1812*

Édouard Driaultin aikana 1900-luvun alkupuoliskolla ranskalaisen historiankirjoituksen piirissä Ranskan vallankumous ja sen jälkimainingit olivat suuressa suosiossa. *Le Grand Empire* on luettava kuuluvaksi tähän virtaukseen. Lähdeaineistossa se edustaa ranskalaista 1920-luvun näkökulmaa ja tarkastelutapaa, mistä johtuen se valittiin havaintoaineistoon. Enin mielenkiinto kohdistui lukuihin II (”Keisarien tytär”) ja IX (”Liitto Itävallan kanssa”). Yhtenä kirjan erityispiirteinä on laaja primaarilähteiden, lähinnä diplomaattikirjeenvaihdon, hyödyntäminen.

Srbik, H. 1925. *Metternich, der Staatsmann und der Mensch*

Kirjan tieteellistä tai taiteellista arvoa on aina vaikea mitata ja arvioida. Voidaan kuitenkin epäröimättä todeta *Heinrich Ritter von Srbikin* huomattavan laajan Metternich-elämäkerran olevan Metternich-historiankirjoituksen kenties tunnetuin ja arvostetuin nimi. *Algernon Cecil*, joka on myös kirjoittanut paljon Metternichistä, arvioikin kirjansa *Metternich; A Study of his Period and Personality* kirjallisuusviitteessä, että tokko Srbikin kaksiosainen (sittemmin se täydentyi käsittämään kolme osaa) Metternichin elämäkertaa tullaan koskaan syrjäyttämään sen johtavalta paikalta. Srbikin *Metternichin* lähdearvo on tavaton paitsi maineensa ja arvostuksensa vuoksi, niin myös sen vaikutusvallan takia, mikä sillä on ollut ja edelleenkin on Metternich-tutkimuksen piirissä. Tässä suhteessa se edustaa oikeastaan kaikkia Metternich-historioita, sillä sen vaikutus niihin lähteenä on ollut mittava.

Srbik käy läpi Metternichin elämän ja toiminnan tarkasti ja kokonaisvaltaisesti nostaen samalla esiin psykohistoriantutkimukselle ominaisia näkökulmia, kuten esimerkiksi Metternichin maailmankuvan ja sen muodostumisen. Erityisen otollisia tutkimuksen aiheelle olivat osat ”Nuoruus ja varhainen aikuisuus”.

Maailmankuvan muodostuminen” (s. 51-98 [Jugend und frühes Mannesalter. Das Werden des Weltbildes]) sekä *”Kamppailu Euroopan poliittisesta tasapainosta”* (s. 99-230 [”Der Kampf um das politische Gleichgewicht in Europa”).

Rohden, P. 1939. *Die klassische Diplomatie von Kaunitz bis Metternich*

Die klassische Diplomatie von Kaunitz bis Metternich tarkastelee klassista diplomatiaa 1750-luvun kabinettipolitiikan päivästä aina Metternichin aikaan pitkälle 1800-luvun puolelle. Rohdenin kirjan näkökulma on enemmän diplomatian luonteen kuin sen tapahtumahistorian tutkimisessa, vaikka hän käsittelee tapahtumahistoriaa ja sen syitä laveasti. Ajallisesti Rohden edustaa kansallissosialistisen Saksan historiankirjoitusta, joskaan *Die klassische Diplomatie von Kaunitz bis Metternich* ei ole latautunut aatteellisesti tai poliittisesti, eikä se muutenkaan poikkea ratkaisevasti tyylillisesti muusta aikansa Metternich-kirjallisuudesta. Varsinaiseen sisäaineistoon kuuluivat tässä teoksessa luvut II (s. 31-72; *”Vallankumous vastaan diplomaatit”* [”Die Revolution gegen die Diplomaten”]), III (s. 73-113; *”Diplomaattien revanssi”* [”Die Revanche der Diplomaten”]), ja IV (s. 114-179; *”Wienin kongressin diplomatia ja diplomaatit”* [”Diplomatie und Diplomaten des Wiener Kongresses”).

Cecil, A. 1933/1943/1947. *Metternich; A Study of his Period and Personality*

Algernon Cecilin, johon Heinrich Srbikin kohdalla jo viitattiin, kirjoittama *Metternich; A Study of his Period and Personality* (1947 [julkaistu ensimmäisen kerran tammikuussa 1933]) edustaa pääosiltaan maailmansotien välisen kauden englantilaista historiankirjoitusta. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen whig-traditio, joka oli keskittynyt lähinnä Iso-Britannian mainetöiden kattavaan esittelyyn, menetti lopullisesti asemansa tieteellisen historiankirjoituksen piirissä ja Manner-Euroopan historia oli jo sangen kauan aiemmin alkanut herättää yhä huomattavampaa kiinnostusta Brittein saarilla. Cecil käsittelee Metternichin elämän vaiheita kokonaisvaltaisesti paneutuen itse kussakin luvussa eri teemoihin noudattaen kuitenkin kronologista järjestystä. Sisäaineistoon eli varsinaisen tarkastelun kohteeksi tästä teoksesta otettiin luku I sekä luvut IV-X, jotka kuvaavat Metternichin henkilöä ja hänen toimiaan Pariisin suurlähettiläsajasta Wienin kongressiin, ja jotka siten kuuluvat tutkimuksen ajallisen rajauksen piiriin.

Päädyin valitsemaan A. Cecilin tutkielman yhdeksi lähdeokseksi sen tunnustetun aseman ja suuren suosion tähden: Heinrich Ritter von Srbik luonnehtii näin sanoin Cecilin näkemyksiä: *”Pian Hermanin [eräs Metternich-historioitsija] jälkeen myös Algernon Cecil seurasi viitoittamaani polkua”* (*Metternich; Band III; s.32*). Cecilin julkaisun suosiosta kertoo se, että siitä otettiin julkaisunsa (tammikuu, 1933) jälkeen uusintapainos (helmikuu, 1933). Toinen painos ilmestyi huhtikuussa 1943 ja kolmas vuoden 1947 tammikuussa.

Auernheimer, R. 1947. *Metternich, Staatsmann und Kavalier*

Itävaltalainen Raoul Auernheimer oli ammatiltaan asianajaja ja siten historiankirjoittajana oikeastaan ennemminkin harrastaja, mikä olikin eräänä syynä hänen kirjansa valitsemiseen lähdeaineistoon, johon haluttiin saada monipuolisesti kirjallisuutta. *Metternich - Staatsmann und Kavalier* julkaistiin vuoden 1947 lopulla. Vaikka saksalainen ja itävaltalainen historiankirjoitus kokivat toisen maailmansodan jälkeen suuren murroksen, voidaan Auernheimerin silti katsoa kuuluvan perinteiseen diplomatian historian koulukuntaan, johon on sekoittunut hivenen popularismia; Auernheimerhan ei ollut historioitsija.

Metternich - Staatsmann und Kavalier on jäsennelty siten, että ensimmäiseksi keskitytään Metternichin persoonallisuuden rakentumiseen (s. 9-58; *”Luonteen muodostuminen”* [”Aufbau der Persönlichkeit”]) ja toiseksi tarkastellaan Metternichin Napoléonin ajan toimintaa (s. 59-162; *”Kuinka Napoleon voitetaan”* [”Wie besiegt man Napoleon?”]). Tämän jälkeen kerrotaan Metternichistä taantumuksellisen Euroopan voimatekijänä, mutta kyseiset luvut eivät olleet tutkimuksen kannalta oleellisen merkittäviä.

Fugier, A. 1954. *La Revolution française et l’Empire napoléonien*

Kansainvälisten suhteiden historian huomatuimpia ja analyttisimpiä yleisesityksiä on *Pierre Renouvinin* toimittama kahdeksanosainen *Histoire des Relations internationales*, jonka neljäs osa *La Revolution*

française et l'Empire napoléonien (Fugier, A; 1954) valittiin niin ikään lähempään tarkasteluun. Pierre Renouvinin nimi liitetään yleisesti erääseen strukturalistiseen ajatussuuntaan, joka katsoo diplomatian olevan osa yhteiskunnan rakenteita, eikä siitä irrallista toimintaa. Tämä näkemys lähestyy perusrakenteidensa osalta annalismia ja totaalisen selittämisen pyrkimystä, kuten *Eero Kuparinen* huomauttaa (*Työkälyt riviin – näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*; 1997; s. 25). Huomio on perusteltu, sillä annalismien vaikutus on lähteestä selkeästi havaittavissa: maantieteen, väestön, talouden ja kansanpsykologian näkökulmat on huomioitu tarkasti kansainvälisten suhteiden tarkastelussa: nämä ovat niin kutsutut *forces profondes* – syvällisesti vaikuttavat voimat (Kuparinen, E; 1997; s.17), joita seuraa tapahtumahistorian verrattain niukka kuvaus.

André Fugierin Renouvinin ohjauksella kirjoittama kirja käsittelee Napoléon I:n kauden valtiosuhteita yleisestä kansainvälisen historian tutkimuksen näkökulmasta, eikä esimerkiksi keskity kreivi von Metternichin toiminnan kuvaukseen muutoin kuin Itävallan diplomaattista toimintaa lähemmin käsittelevät luvut tarjoavat siihen mahdollisuuden. Fugierin kirjan olennaisinta antia tutkimustehtävän kannalta olivat VIII luvun II osio ”*Itävaltalainen patriotismi (1809)*” (s. 249-255 [”*Patriotisme autrichienne*”]) ja koko IX luku ”*Paluu tasapainoon*” (s. 282-311 [”*Retour aux Équilibres*”). Näiden lisäksi Fugier tekee huomionarvoisia toteamuksia myös muissa kirjansa osioissa. Esimerkiksi sivut 80, 197, 200-201, 226 ja 270 sisälsivät mainintoja Metternichistä.

Tärkeä syy liittää *La Revolution française et l'Empire napoléonien* tutkimusaineistoon oli kirjan yleinen näkökulma, jolloin sen tekemät johtopäätökset ja Metternichin toiminnan konstruktiot edustivat laajojen piirien 1950-luvulla hyväksymää käsitystä; tämä seikka oli tärkeä siksi, että tutkimusaineiston otannan yhtenä ensisijaisena tavoitteena oli muodostaa yhtenäinen ja luotettava kokonaiskäsitys Metternich-historiankirjoituksesta, sen teeseistä ja aivan erityisesti Metternichin Napoléon I:n ajan Ranskan-politiikan kuvauksista.

Bertier de Sauvigny. 1959. *Metternich et son temps*

Tämä aikoinaan verrattain uudentyyppinen teos referoi ja esittää Metternichin muistelmia (*Mémoires, documents et écrits divers laissés par le prince Metternich*) ja kirjeitä analysoiden niitä ja pyrkien tällä tavoin muodostamaan uudenlaisen käsityksen hänen henkilöstään ja harjoittamastaan politiikasta. Useat *Guillaume de Bertier de Sauvignyn* käyttämistä alkuperäislähteistä olivat ennen julkaisemattomia ja vähän tunnettuja, kuten kirjoittaja itse tietää kertoa kirjansa esipuheessa. Kirjassa on niin paljon suoria lähdelainauksia, että varsinainen kirjoittajan analyysi jää sivuosaan, sikäli kuin sitä ylipäättään esiintyy.

Kirjoittajan näkökantojen puute ei kuitenkaan ole kohtalokasta, sillä jo siitä voidaan tehdä johtopäätös, millaista Metternich-historiaa kirjoittaja rakentaa, kun analysoidaan sitä, millaisia lähteitä hän on kirjassaan päättänyt käyttää Metternichin konstruomisessa. Bertier de Sauvigny lähestyy Metternichiä ensinnä tämän henkilön, periaatteiden ja diplomatiassa käyttämien keinojen kautta ja siirtyy sen jälkeen analysoimaan tämän suhtautumistapoja Euroopan eri valtoihin. Ranska saa erityishuomiota, sillä Metternichin Ranska-suhteita kuvataan peräti kolmessa eri luvussa, joista ensimmäisessä aiheena on Napoléon I:n Ranska, toisessa restauraation ajan Ranska ja viimeisenä kuningas Louis Philippen Ranska, siinä missä muut Euroopan keskeiset valtiot ja poliittisesti merkittävät alueet saavat tyytyä kukin yhteen lukuun.

Ensiarvoisen huomionarvoisia olivat kirjan ensimmäinen osa (s. 21-140; ”*Ballhausplatzin isäntä*” [”*Le Maître de la Ballhausplatz*”]) kokonaisuudessaan sekä toisesta osasta luvut I (s. 141-152, ”*Itävallan keisarikunta*” [”*L'Empire autrichienne*”]), V (s.194-201; ”*Venäjä*” [”*La Russie*”]) ja VII (s.209-229; ”*Napoléon I:n Ranska*” [”*La France – Napoléon*”). Ajallisesti ja tyyllisesti *Metternich et son temps* edustaa keskeistä psykohistorian piiristä vaikutteita kerännyttä ranskalaisen historiankirjoituksen konservatiivista suuntausta – yhtä viimeisimmistä henkilöhistorian vastaiskuista historiantutkimuksen keskittyessä yhä enemmän joukko – ja sosiaalisiin ilmiöihin.

Kraehe, E. 1963. *Metternich's German Policy – the Contest with Napoleon, 1799-1814*

Enno Kraehe on, harvinaista kylläkin, yhdysvaltalainen nimi Metternich-historiankirjoituksen piirissä. Yleistäen voidaan sanoa saksalaisten ja itävaltalaisien, sekä tietyissä määrin ranskalaisten, olevan innokkaimpia Metternich-aiheiden kuvaajia, vaikkakin tulee muistaa, että yhdysvaltalainen *Henry Kissinger* (1923-) on aihepiirin johtavia asiantuntijoita. Kraehe tarkastelee kirjassaan Metternichin Saksan-politiikkaa,

johon kuului olennaisena tekijänä Ranska, varsinkin Reinin liiton perustamisesta (1806) lähtien, mistä syystä Kraehen kirja oli erityisen soveltuva lähteeksi. Sen luvut I (s.3-24. ”*Klemens Metternich, valtakunnankreivi*” [”*Clemens Metternich, Count of the Holy Roman Empire*”]), IV (s.82-118. ”*Sota ja Rauha: Ulkoministeriksi varttuminen*” [”*War and Peace: The Maturing of a Foreign Minister*”]), V (s.119-146. ”*1809-1812: Lykätty kamppailu*” [”*1809-1812: The Contest Suspended*”]), VI (s. 147-186. ”*Suuri välitysyritys*” [”*The Grand Mediation Attempt*”]), VII (s.187-218. ”*Kilpailevia suunnitelmia Saksan varalle*” [”*Rival Plans for Germany*”]), sekä XI (s.313-326. ”*Johtopäätös: Päättynyt ja alkanut taistelu*” [”*Conclusion: The Contest Ended and Begun*”]) olivat tutkimuksen keskeistä aineistoa. Yhdysvaltalainen näkökulma oli tärkeä, jotta mahdollisimman monet kansallisuudet tulisivat lähdeaineistossa esiin.

Cartland, B. 1964. *Metternich – the Passionate Diplomate*

Yhdysvaltalainen *Barbara Cartland* edusti tutkimusaineistossa, kuten mainitun kirjoittajan teoksen nimestäkin ilmenee, populaarihistoriankirjoitusta sanan selvimmässä merkityksessä. Cartland paneutuu tarmokkaasti Klemens von Metternichin yksityiselämään, joskaan hän ei tyystin jätä huomiotta hänen politiikkaansa. Lyhyt esipuhe paljastaa selkeästi kirjan näkökulman: ”*Tässä epätavallisessa ja kiehtovassa tutkielmassaan Barbara Cartland ei kuvaa loistavaa ja röyhkeää Euroopan kansleria, vaan amoristin - joka säilytti vanhoille päivilleen asti asiantuntevan ymmärryksen rakkausseikkailuja kohtaan – taianomaista elämää*” (1964, s. I). Kirjasta luvut I-VIII (s.7-117) lähestyivät tutkimusaihetta asiasisällöiltään. Jonkin populaarihistoriallisen teoksen valitseminen tutkittavaksi oli tärkeää paitsi kokonaiskuvan muodostamiseksi, niin myös siksi, että populaarihistoriat rakentavat voimakkaasti sitä historiaa, jonka laajat väestökerrokset hyväksyvät, ja joka siten muodostaa ihmisten historiakäsityksen perustan.

Bertier de Sauvigny. 1968. *Metternich et la France après le Congrès de Vienne*

Metternich et la France après le Congrès de Vienne on toinen Bertier de Sauvignyn teos tutkimusaineistossa. Syy tähän valintaan oli kirjan ajallinen näkökulma: se nimittäin keskittyi Wienin kongressin aikaan Napoléonin kukistumisen jälkeen, mikä mahdollistaisi sellaisten diskurssien havainnoinnin, joita ei välttämättä muissa lähteissä esiintyisi. Toinen merkittävä seikka oli se, että tässä niteessä Bertier de Sauvigny keskittyi nimenomaisesti Metternichin Ranskan-politiikkaan, tutkimuksen kannalta olennaisimpaan aiheeseen.

Catholic Encyclopedia. www.Newadvent.org/cathen/10245a.htm *Prince Klemens Lothar Wenzel von Metternich*

Catholic Encyclopedian laajahko internet-artikkeli Metternichistä edustaa nykypäivän yleisluontoisia käsityksiä Metternichistä ja hänen politiikastaan Ranskan suhteen. Catholic Encyclopedia kertoo kotiverkkosivuillaan keskittyvänsä kirkon ja katolisen maailman kannalta keskeisen tiedon vaalimiseen. Metternichiä käsittelevässä tekstissä oli tärkeää, että artikkeli on tarpeeksi pitkä, niin että sitä voitiin mielekkäästi analysoida. Artikkeli voitiin kokonaisuudessaan katsoa kuuluvaksi lähemmän tarkastelun piiriin.

3. Tulokset

Tässä jaksossa esitellään ja eritellään tutkimusaineistosta identifioidut diskurssit. Diskurssit ovat kielellisiä järjestelmiä, jotka sisältönsä suhteen konstruoivat tutkimusaineistossa Metternichille erilaisia Ranskan-politiikan suhtautumis- ja menettelytapoja. Kunkin diskurssin tarkastelun kohdalla on nostettu esiin muutamia valikoituja ja kyseistä diskurssia kuvaavia suomentamiani lainauksia lähteistä havainnollistamaan diskurssien identifioimiseen johtanutta tulkintaprosessia. Samoin olen liittänyt tekstin yhteyteen joitakin kartoja tuodakseni esiin niitä syy-yhteyksiä, jotka on esitetty vallitseviksi tutkimusaineiston diskurssien ja Euroopan valtiollisten tilanteiden välillä eri aikoina.

3.1 Metternich-historian diskurssit

Seuraavassa nimeän ja esittelen lyhyesti ne tutkimuksessa käytetyn määritelmän täyttävät diskurssit, jotka olivat identifioitavissa aineistosta. Kaikkein karkeimman jaottelun mukaan Metternichin Ranskan-politiikka on luonteeltaan dualistista: hänen ulkopoliittikkansa Napoléonin ja Ranskan suhteen on joko *ranskanmielistä* tai *ranskanvastaista*.

Ennen siirtymistä yllä mainittujen diskurssien aladiskurssien käsittelyyn, on syytä tehdä eräs tärkeä käsitteellinen tarkennus, joka koskee *välineellisen* ja *finaalisen* toiminnan eroja. Itävallan Ranskan-politiikka oli kuvattu joko finaalisesti tai välineellisesti ranskanmieliseksi tai ranskanvastaiseksi. Finaalisella toiminnalla tarkoitan sellaista toimintaa, joka on itsessään tavoiteltavaa ja tässä tapauksessa Metternichin perimmäisten tarkoituksien mukaista. Välineellinen toiminta ei ole itsessään tavoiteltavaa, vaan se toimii nimensä mukaisesti välineenä jonkin toisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Ranskanvastaisuuden diskurssi oli kahdesta päädiskurssista hegemonisin eli hallitsevin. ”*Kuinka Napoleon voitetaan?*”, kysyy Raoul Auernheimer kirjansa toisen osan otsikossa (s.56). E. Kraehen kirjan (1963) koko nimi – ”*Metternich’s German Policy – A Contest with Napoleon* (”- Taistelu Napoleonin vastaan”) sisältyy ranskanvastaisen diskurssin alueelle. ”*Napoleonin arkkivihollinen*” (s.128) julistaa puolestaan A. Cecil kirjassaan ”*Metternich; A Study of his Period and Personality*”, vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Mutta toisaalta aina vuodesta 1813 lähtien kuljettaessa likemmäksi vuotta 1815 hänen toimintaansa kuvattiin yhä ranskalaismielisemmin.

Kahden päädiskurssin välinen jako muotoutui näin ollen seuraavaksi: vuosien 1809–1814 kuvauksessa ranskanvastainen diskurssi oli hallitseva, kun taas vuosien 1814–1815 konstituoinnissa Ranskalle suotuisat ilmaisuvärit olivat vallitsevia, pääasiassa Euroopan mantereen valtatasapainossa tapahtuneen muutoskehityksen takia. Heinrich Ritter von Sribk kirjoittaakin Wienin kongressin (1814–1815) tiimoilta muun muassa seuraavaa: ”*Talleyrandille, Ranskan edustajalle, Metternich teki huomattavan myönnytyksen. Ranskallehan kyse oli Saksan liittojärjestelmän suojelemisesta takaamalla Saksin itsenäisyys ja Preussin nousun estämisestä ensiluokan vallaksi ja Saksan johtavaksi valtioksi – ja siten pääsystä suurvaltojen joukkoon kongressin tasaveroisena osanottajana*” (1925. s.189-190). Alle olen koonnut taulukon identifioituista diskursseista ja niiden ajallisista ilmentymisistä.

Ranskanvastaisuuden diskurssi	ilmentymisväli	Ranskanmielisyyden diskurssi	ilmentymisväli
1. Tasapainodiskurssi	1809–1814	1. Hyötydiskurssi	1809–1813
2. Periaatediskurssi	1809–1814	2. Tasapainodiskurssi	1813–1815
3. Subjektiivisen kokemisen diskurssi	1809–1814 (1815)	3. Subjektiivisen kokemisen diskurssi	1809–1815
4. Revanssidiskurssi	1809–1814	4. Revanssidiskurssi	1810–1813
		5. Periaatediskurssi	1810–1814

Taulukko I. Tutkimusaineistosta identifioidut diskurssit järjestettynä niiden esiintymisyleisyyden mukaan sekä niiden ajalliset ilmentymiset Metternichin Ranskan-politiikan konstruoinnissa lähdeaineistossa.

3.2 Katsaus ranskanvastaisuuden diskurssin aladiskursseihin

Tasapainodiskurssi

Yllä luetelluista ranskanvastaisista aladiskursseista lähdeteksteissä esiintyi runsaslukuisimpana tasapainodiskurssi. Tällä tarkoitan diskurssimääritelmäni mukaisesti sellaista lähteissä kuvattua Metternichin harjoittamaa ranskanvastaista politiikkaa, jonka vaikuttimeksi on konstituoitu Euroopan valtatasapainon järkkäminen Ranskan hyväksi. Yleistäen diplomatian ja kansainvälisten suhteiden historian tutkimus lähtee olettamuksesta, varsinkin eurooppalaisen vanhemman ajan diplomatian osalta, että suurvaltojen voimatasapainon ylläpitäminen oli keskeinen tekijä uuden ajan valtiosuhteissa. Muiden muassa Rohden kirjoittaa seuraavasti (1939; s. IX): ”*Vasta Ranskan vallankumous uskalsi periaatteellisesti kumota tasapainoajatuksen eurooppalaisena järjestysperiaatteena ja siten vielä kerran asetti mannermaan valtiojärjestyksen olemassaolon kyseenalaiseksi.*”

Tasapainodiskurssiin ranskanvastaisuus oli lyönyt vahvasti leimansa ranskanmielisen tasapainodiskurssin tyytyessä vain vähäiseen osaan. Metternichin noustessa Schönbrunnin rauhansopimuksen jälkeen Itävallan ulkoministeriksi 8.10.1809 Ranskan keisarikunta oli Euroopan manteren johtava valtio, mistä johtuen Metternich tasapainopolitiikan periaatteita seuraten olisi pyrkinyt Ranskan ylivallan murentamiseen. Ranskanvastainen tasapainodiskurssi löi leimansa hänen vuosien 1809–1814 toimintansa kuvaukseen. Tähän diskurssiin kuuluvia hänen Ranska-politiikkansa attribuutioita esiintyi poikkeuksetta jokaisessa lähteessä.

Fedor von Demelitsch toteaa karuudessaan kaikkein ytimekkäimmin: ”*Ranskalla ei ollut vastapainoa Euroopassa*”. Heinrich Srbik on nimennyt koko Metternichin Napoléonin kauden toimintaa käsittelevän osion seuraavasti: ”Taistelu Euroopan poliittisesta tasapainosta” (”*Der Kampf um das politische Gleichgewicht in Europa*”). R. Auernheimer puolestaan on antanut kirjansa VIII luvun nimeksi ”Tasapainon kreivi” (”*Comte de Balance*”), mikä jo sinänsä kertoo tasapainodiskurssin hegemoniasta. Kuten jo edellä huomattiin, vuoden 1809 lokakuussa Ranska oli lyönyt Itävallan sodassa ja keisari Napoléon saavuttanut hegemonian mannermaalla. Tasapainodiskurssi kuitenkin oli havaittavissa jo Itävallan aiemman ajan ulkopoliittikan kuvauksessa, oikeastaan aina vallankumoussodista ja *Campo Formion* rauhansopimuksesta (1797) lähtien. Siten tasapainodiskurssi oli jo sisäänrakennettu vuosien 1809–1815 konstruointiin, joten sen identifioiminen sisäaineistosta vaati paikoitellen tarkkaa lähilukua, koska ajatus Euroopan valttasapainosta oli lähteiden myöhemmillä sivuilla jo muodostunut eräänlaiseksi esisopimukseksi, jota ei näkyvästi enää selvennetty.

Tasapainodiskurssia pidettiin esillä koko ajanjaksolla 1809–1815. É. Driault tuo esiin Metternichin huolen Napoléonin vallan kasvusta: ”*Sota pelotti häntä [Metternichiä]. Hän uskoi Ranskan voittoon [vuoden 1812 Venäjän ja Ranskan välisessä sodassa], eikä voinut olla pelkäämättä seurauksia: miten kävisi Itävallan, vaikka se ei pienenisikään, jos Napoléonin valta vielä kasvaisi?*”

Varsinainen huippukohta tasapainodiskurssin esiintymisessä oli vuoden 1813 kuvaus, jolloin Metternichin kuvattu pyrkimys valttasapainoon saavutti suurimman ilmaisuvoimansa ja sen jälkeen Ranskan vallan alati heikentyessä ranskanvastainen tasapainodiskurssi alkoi menettää painoarvoaan lähdekirjallisuudessa. ”*Metternichin huomautukset Rumiantsoville [Venäjän Wienin-suurlähettiläs] vihjasivat, että Itävallan sotatavoite oli Euroopan tasapainon palauttaminen*”, kirjoittaa Kraehe (1963; s. 70) konstruoidessaan Metternichin vuoden 1813 pyrkimyksiä.

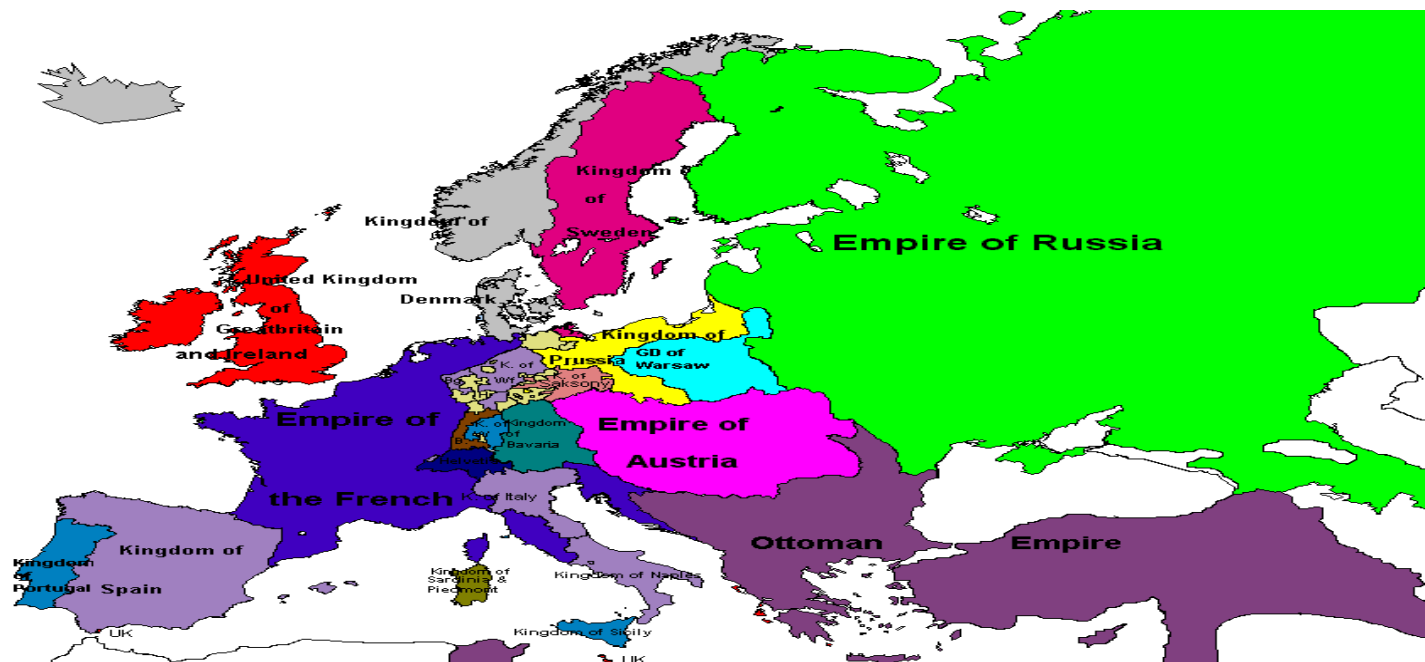
Revanssidiskurssi

Revanssidiskurssi käsittää sellaiset merkityssystemit, jotka tekevät ymmärrettäväksi Metternichin Ranskan-politiikan, joka tähtäsi Napoleonin sodissa menetettyjen alueiden palauttamiseen Itävallan monarkialle. Srbik kirjoittaa (1925; s.129): ”*Vuonna 1809 Itävalta oli murrettu sotilaallisesti ja taloudellisesti. Vuodesta 1805 asti, jolloin sen läntinen varustus Tiroli anastettiin siltä, Napoleonille ja tämän vasallivaltioille tarjoutui Böömistä Sava-joelle ulottuva avoin sivusta*”. Samoin revanssidiskurssin muotoili myös F. Demelitsch hyvin selväpiirteisesti kuvatessaan vuoden 1809 sodan jälkeisiä Metternichin toiminnan pääpiirteitä: ”*Levähdystauko, jonka hän [Metternich] siten oli taannut monarkialle, tuli käyttää raha-asioiden parantamiseen, armeijan uudelleenjärjestämiseen ja valtion runsaiden sisäisten apulähteiden hyödyntämiseen, jotta Itävalta nousisi jaloilleen puolustautuakseen tilinteon päivänä koko mahtinsa suomalla painokkuudella*” (1877; s.76).

Periaatediskurssi

Periaatediskurssilla tarkoitan sellaista merkityssystemien kirjoa, joka konstruoi Metternichin Ranskan-politiikan periaatteellisista ja aatteellisista syistä johtuvaksi. Lähdeaineistossa huomattavin ranskanvastaisen toiminnan aatteellinen perusta oli Ranskan vallankumouksen ja nationalismin vastainen taistelu. Esittelen muutamia näytteitä periaatediskurssin ilmentymisestä.

Bertier de Sauvigny kirjoittaa: ”*Euroopassa on vain yksi vakava asia*”, ”kirjoitti Metternich vuonna 1832,” ”*ja tämä asia on vallankumous*” (1959; s.65). Barbara Cartland kirjoittaa seuraavaa 16-vuotiaasta Klemensistä: ”*Osoitus siitä, että hän [Metternich] oli perinyt joitakin isänsä luonteenpiirteitä samoin kuin äitinsä älyn, oli että Klemens Metternich osallistui velvollisuudentuntoisesti radikaalien professorien luennoille, mutta pysyi uskollisena saksalaissyntyisille opettajilleen, jotka pitäytyivät konservatiivisessa opetuksessa*” (1964; s. 15). Raoul Auernheimer pohtii kokonaisen luvun verran Ranskan vallankumouksen Metternichiin tekemästä

Kartta II. Euroopan valtiollinen tilanne v. 1812. Itävallan rajat ovat Schönbrunnin rauhan (1809) peruja.

3.3 Katsaus ranskanmielisyyden diskurssin aladiskursseihin

Hyötydiskurssi

”Miksi, jatkoi Metternich, Itävallan täytyisi hyväksyä niin julmat ehdot [Schönbrunnin rauhan], kun taas voitettu Venäjä oli saavuttanut Tilsitissä sekä liiton [Ranskan kanssa] että saanut pitää maa-alueensa? Itävallalta oli kyllästynyt olemaan kolmas henkilö huoneessa, jossa kaksi muuta [Ranska ja Venäjä] jatkuvasti liehittelivät toisiaan; se, hän sanoi, ’oli silloisen sodan [vuoden 1809 sota] todellinen syy.’ Itävallalta olisi Venäjää luotettavampi liittolainen: ’Antakaa meidän liittyä järjestelmäänne, niin voisitte olla vakuuttuneita meistä.’ Näin E. Kraehe kuvasi (1963.s. 107) Metternichin toiveita maansa vuoden 1809 jälkeisistä Ranskan-suhteista. Tämä on eräs esimerkki ranskanmielisen hyötydiskurssin esiintymisestä lähdeaineistossa. Ranskanmielinen hyötydiskurssi viittasi tutkimusaineistossa sellaiseen Itävallan ulkopoliittikan kuvaukseen, jonka keskeisenä tekijänä on hyvien Ranskan-suhteiden ylläpito hyötytarkoituksessa, jolloin voimme puhua välineellisestä Ranskan-politiikasta. Tästä diskurssista oli havainnoitavissa lukuisia ala-aiheita. Metternichin vuosien 1809–1813 Ranskan-politiikka oli kuvattu finaaliselta luonteeltaan ranskanvastaiseksi, kun taas välineellisestä näkökulmasta Metternich piti huolta hyvistä Ranskan-suhteista saavuttaakseen mahdollisia etuisuuksia ja välttääkseen Itävallan perikadon.

Oiva esimerkki hyötydiskurssista ja sen ilmentymisestä oli arkkiherttuatar Marie Louisen ja keisari Napoléonin avioliiton kuvaus. Kyseinen tapahtuma oli kuvattu hyödyntavoitteluksi – pyrkimykseksi vaikuttaa Ranskan harjoittamaan politiikkaan Itävallalle suotuisalla tavalla È. Driault toteaa: *”Ensinnäkin Marie Louisen avioliitto Napoléonin kanssa varmisti Itävallan välittömän pelastuksen”* (1924. s. 69). A. Cecil kuvailee myös Metternichin mietteitä keisarillisesta avioliitosta hyötynäkökulmasta (1947. s. 116): *”Metternich tahtoi yhtä paljon tai enemmän kuin kuka tahansa muu tietää täsmällisesti, mitä avioliitto merkitsi – mihin laskelmiin se oli perustunut. Voisiko se tarkoittaa, että keisari [Napoléon] hautoi mielessään täydellistä politiikan muutosta, ja että hän oli päättänyt perustaa dynastiensa sisäiselle järjestyksen ja ulkoisen rauhan periaatteille?”* Édouard Driault tiivistää tämän hyötydiskurssin keskeisimmän olemuksen (1924. s.319): *”Mutta ei ole hämmästyttävää, että Metternichin myötä Itävallan politiikka muuttui seuraavanlaiseksi: - kostetaan jos voidaan; jos se ei onnistu, niin pyritään hyötymään Ranskan suuruudesta saavuttamalla korvaavia etuja.”* Ranskanmielinen hyötydiskurssi esiintyi lähdeteksteissä Napoléonin Ranskan ollessa voimakkaimmillaan, jolloin puhutaan erityisesti vuosista 1809–1812.

Tasapainodiskurssi

Niin kauan kuin Ranskan hegemonia säilyi vankkumattomana Euroopassa, Metternichin Ranskan-politiikan keskeisimmäksi tavoitteeksi historiankirjoituksen piirissä attribuoitiin kamppailu valtatasapainon

palauttamiseksi. Lokakuun 16.–18. päivinä käytiin Leipzigissä kuuluisa ”kansaintaistelu”, jossa keisari Napoléon kärsi ratkaisevan tappion kuudennelle liittokunnalle, ja jonka jälkeen Ranskan valta-asema Euroopassa romahti. Tässä kohdin tasapainodiskurssin retoriikka alkaa siirtyä vähittäin Ranskan eduksi: uhkana nimittäin oli, että Ranskan ylivalta vain korvautuisi Venäjän hegemoniajärjestelmällä; tuo maahan oli näytellyt keskeistä osaa kuudennessa liittokunnassa ja työntänyt ulkorajojaan yhä lännemmäksi. Tällaista ajatuskulkua noudattavat tarkasteltujen lähteiden käsitykset Metternichin ulkopoliittikan muutoksesta ranskalaismieliseen suuntaan, ja varsinainen huipentuma on havaittavissa Wienin kongressin (1814–1815) ja sen jälkeisten vuosien kuvauksesta, jolloin Venäjän uhka kuvattiin Metternichin näkökulmasta tavattoman suureksi. Bertier de Sauvigny löytää Venäjän silloisesta toiminnasta jopa yhtäläisyyksiä Neuvostoliiton toisen maailmansodan jälkeen Euroopassa harjoittamaan politiikkaan (1959. s. 197): ”Niinä vuosina, jotka seurasivat Napoléonin kukistumista, Metternichiä riivasi koko ajan pelko hänen nähdessään Venäjän pitävän Euroopan mannerta vallassaan ja vieläpä sellaisin keinoin, jotka omituisella tavalla muistuttavat sen nykyisiä menettelytapoja.”

Subjektiiivisen kokemisen diskurssi

Ranskanmielisellä subjektiiivisen kokemisen diskurssilla tarkoitetaan samaa kuin sen ranskanvastaisella diskurssiparilla – tietenkin sillä erotuksella, että tämän diskurssin kuvaama suhtautumistapa Ranskaan on myönteinen. Tämä diskurssi toisin kuin muut oli löydettävissä parhaiten vain suurista tekstikokonaisuuksista ja -yhteyksistä. Tämän merkityssysteemin piiriin kuuluvaa toimintaa oli muun muassa Metternichin toiminta vuoden 1813 keväällä ja kesällä; silloin hän yritti välittää rauhaa sen sijaan, että olisi liittynyt Ranskan vastaiseen suureen liittokuntaan. Metternich yritti pitkään tarjota rauhaa Napoléonille, mutta tämän pitäessä hänen asettamiaan ehtoja kohtuuttomina Itävalta julisti Ranskalle sodan. Kuitenkin Metternichin osoittama kärsivällisyys ja rauhanehtojen lievyys rakensivat kuvaa Metternichin ranskalaisympäristöistä. Näiden sympatioiden katsottiin lähteissä alkaneen jo hänen nuoruudessaan. Reininmaan Koblenzissa syntyneenä hän asui ranskalaisen kulttuurin vaikutuspiirissä ja hän oli opiskellut Strasbourgin yliopistossa. Bertier de Sauvigny lainaa kirjassaan *Metternich et son temps* Metternichin muistelmia (*Mémoires*, s. 600): ”Ranskan henki on keveä, erinomaisen liikkuva ja tarmokas” (1959. s. 211). Bertier de Sauvigny kertoo myös Pariisiin Metternichiin tekemästä suotuisasta vaikutelmasta: ”Pariisi vaikuttaa tehneen häneen lähtemättömän vaikutuksen” (1959. s. 210). ”Pariisi on maailmankaupunki ja kaupan johtavia keskuksia, aivan kuten Lontoo.”

Revanssidiskurssi

Ranskanmieliset revanssi- ja periaatediskurssit olivat jokseenkin vähämerkityksisiä verrattuna muihin diskursseihin, mutta silti ne on syytä ottaa esille. Ranskanmielinen revanssidiskurssi perustuu Itävallan tavoitteelle saada korvausta menettämistään alueista yhteisymmärryksessä keisarillisen Ranskan hallituksen kanssa. Lähdeaineistossa Itävallan ja Metternichin Ranskan-mielisten revanssihankkeiden kohde oli yleisimmin Preussi ja aivan erityisesti Sleesian historiallinen maakunta, joka oli aiemmin kuulunut Itävaltaan, mutta joka oli vuonna 1742 liitetty Preussiin.

H. Srbik kuvaa yksityiskohtaisesti Metternichin hanketta Sleesian hankkimiseksi korvaukseksi Itävallan aiempiin aluemenetyksiin sivulta 135 alkavassa jaksossa (1925, Band I. ”Suunnitelma Sleesian hankkimiseksi, Metternich ja Preussi” [”Der Plan des Erwerbs von Schlesien, Metternich und Preussen”]). E. Kraehe, joka keskittyi tarkastelemaan Metternichin Saksan-politiikkaa, käsitteli tässä ominaisuudessa myös Sleesian-kysymystä paljon. Revanssidiskurssi oli selkeästi nähtävissä myös É. Driaultin tarkastelussa; näin hän kommentoi referoimaansa tsaari Aleksanteri I:n puhetta: ”Mikäli ymmärrämme hyvin tällaista puhetta, merkitsi se selvästi myös Preussin jakoa, niin kuin Puolakin muinoin jaettiin: Venäjä ottaisi Länsi-Preussin Veikselille asti ja Itävalta saisi Sleesian” (1924. s.336).

Sleesian lisäksi tämän diskurssin piiriin lukeutui eräs toinenkin yksityiskohtaisesti eriteltävissä oleva ala-aihe, nimittäin Itävallan Ranskan kanssa käymät neuvottelut ennen vuoden 1812 Venäjän-sotaretkeä. Näissä neuvotteluissa oli kyse Itävallan liittolaisuudesta Venäjää vastaan tai oikeamminkin niistä ehdoista, joita itävaltalaiset asettivat liittoutumiselleen. Kraehe kertoo seuraavaa liittosopimuksen hedelmistä: ”Alueellisissa järjestelyissä Itävalta pärjäsi vielä paremmin; sen omistusoikeus Galitsiaan oli taattu, vaikka Puolan kuningaskunta luotaisiinkin uudestaan, mutta sillä oli oikeus omasta tahdostaan vaihtaa kyseinen maakunta Illyriaan” (1963. s.143). Kyse oli siis Ranskan kanssa sovussa suoritettavista alueellisista uudelleenjärjestelyistä, joita voidaan

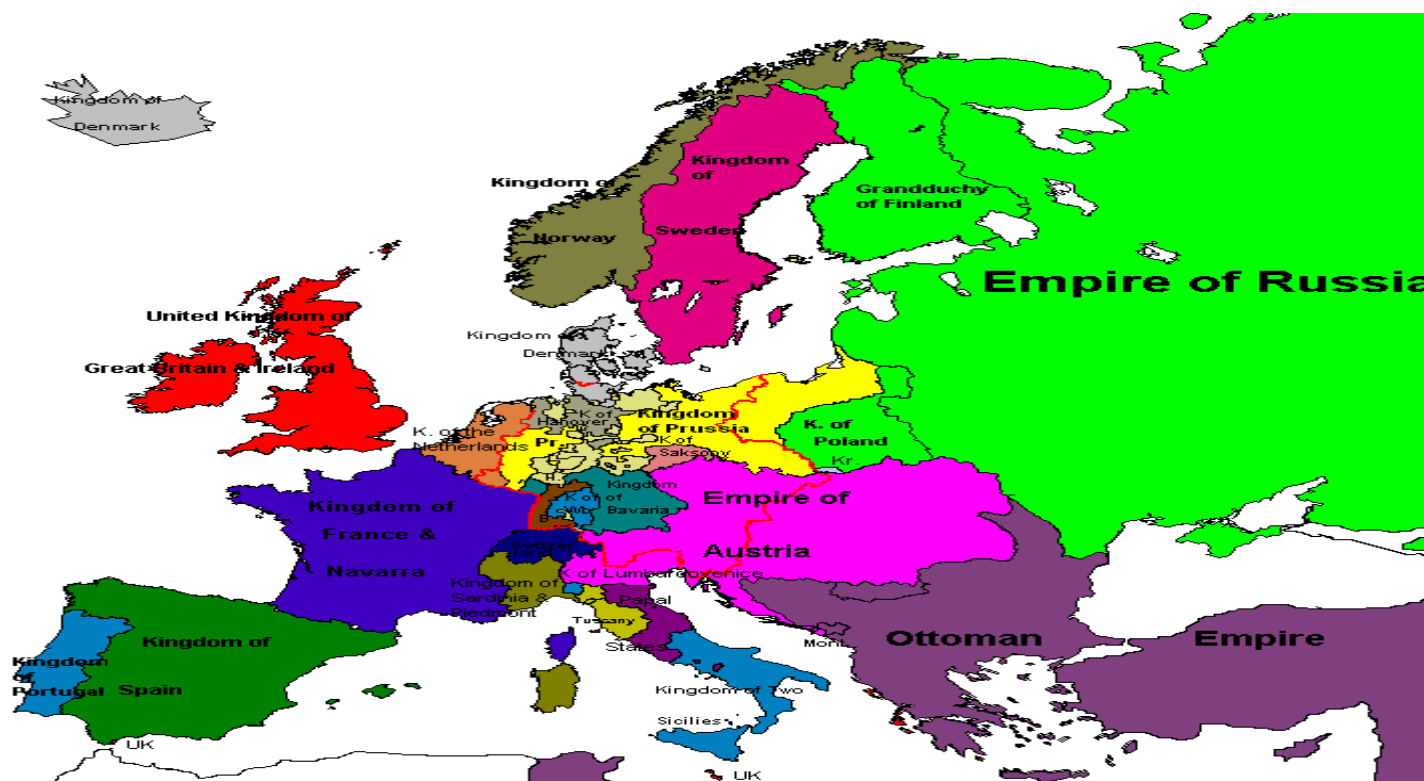
pitää siksi pitää Ranskalle myötämielisinä revanssihankkeina. Ranskanmielinen revanssidiskurssi oli esillä myös vuoden 1813 diplomatian kuvauksessa, kun Itävalta pyrki välittämään rauhaa Ranskan ja liittokunnan välillä.

Periaatediskurssi

Ranskanmielinen periaatediskurssi esiintyi vähämerkityksisessä osassa vuosien 1810–1814 konstruoinnissa. Kuten tiedämme, keisari Frans I:n tytär Marie Louise annettiin puolisoiksi keisari Napoléonille ja siten muodostui sukuside näiden kahden keisarihuoneen välillä. Tällä avioliitolla kuvattiin olleen tietty vaikutus maiden välisiin suhteisiin. Algernon Cecil mainitsee seuraavan näkökulman vuoden 1813 Ranskan ja Itävallan välisen sodan lähestyessä: ”Emme saa koskaan unohtaa, mitä Metternichin täytyi jatkuvasti muistaa; ranskalaisten keisari oli Itävallan keisarin vävy, eikä Itävallan keisari suinkaan ollut vailla omaatuntoa” (1947. s.128). Tässä diskurssissa näkyvät selkeästi kulttuuriset seikat, sillä ranskanmielinen periaatediskurssi heijastelee aikansa kunniakäsitteitä ja maailmankuvaa. Mutta kuten jo mainittiin, tämä diskurssi oli hyvin harvinainen ja se vain mainittiin muutamissa kohdin lähdeaineistossa.

Lainaamani A. Cecilin virke kuitenkin sisältää oletuksen siitä, että vaikka tämä diskurssi on sittemmin historiankirjoituksessa jäänyt marginaaliin, on se silti omana aikanaan voinut olla hyvinkin merkittävässä osassa, keskeisenä kulttuurisena tekijänä; peräti ikimuistoiseksi on noussut esimerkiksi Ranskan kuninkaan Louis XIV:n (1638–1715) reaktio, kun Espanjan perimyssodassa (1702–1713) menestystä saavuttaneet liittoutuneet vaativat häntä muiden ehtojen ohella avustamaan pojanpoikansa karkottamisessa Espanjan valtaistuimelta. Vanhan monarkin kerrotaan sanoneen, että hän taistelee mieluummin vihollisiaan kuin sukulaisiaan vastaan.

Tiedämme, että vuonna 1813 Itävallan ulkopolitiikka noudatti enemmän realistisia näkökohtia kuin sukusiteitä, mutta ei pidä vähätellä Euroopan perinteikkäimmän hallitsijahuoneen, Habsburgien, tiettyä velvollisuutta ja pyrkimystä huolehtia kunniastaan. Juuri tämän periaatediskurssin kuvauksessa voineekin vallita epäsuhta sen välillä, mikä Metternichin aikana oli painokasta ja tärkeää ja sen, mikä sittemmin on koettu olennaiseksi Metternich-historiaa kirjoitettaessa.

Kartta III. Eurooppa Wienin kongressin jälkeen v. 1815.

4. Analyysi & Johtopäätökset

4.1 Metternich-historian esitystapa

Olemme nyt tutustuneet erilaisiin tutkimusaineistosta identifioituihin diskursseihin. Luokaamme seuraavaksi katsaus tutkimuslähteiden tyyliin ja esitystapaan – niiden enonsiaatioon.

Tyylilliset erot eri lähteissä johtuivat kirjoittajien ja aikakausien eroista. Kirjoittajien kansallisuuksilla oli – varsinkin vanhimman aineiston ollessa kyseessä – selvä vaikutus esitystapaan. Saksalaiset ja itävaltalaiset historiankirjoittajat Beer, Demelitsch, Srbik, Rohden, Auernheimer, pyrkivät esittämään Metternichin Ranskan-politiikan suotuisassa valossa, kun taas ranskalaiset Driault, Fugier ja Bertier de Sauvigny kuvasivat Metternichin politiikkaa Ranskan näkökulmasta. Cecil, Kraehe ja Cartland sen sijaan tarkastelivat Metternichin toimintaa henkilönäkökulmasta.

Mitään suuria kansallisen omanarvontunnon nostamisyriä ei ollut havaittavissa, vaikka kirjoittajan kansallisuus vaikuttikin esitystapaan. Tämä saattaa johtua siitä, että kyse on henkilöhistoriasta, joten kansallistunteen korostamiseen ei ole liiemmästi tilaisuuksia, sillä tutkituissa lähteissä Metternichin Ranskan-politiikkaa kuvataan ulkopoliittisten päättäjien, eikä suurten väkimassojen näkökulmasta. Tosin esimerkiksi A. Beer kuvaa Tirolin kansannousua vuonna 1809 selvän sankarilliseen sävyyn. Toisaalta ajallisesti tällainen käsittelytapa niissä oli ymmärrettävä, sillä Beer ja Demelitsch edustivat nuorta vasta perustettua Saksan keisarikuntaa ja sen historiankirjoitusta, jolloin on ymmärrettävää, että kansallisuusaate nousi heidän teoksissaan esiin, varsinkin mikäli asiaa tarkastellaan 1800-luvun suuresta viitekehyksestä.

Saksalaiset kirjoittajat pitivät Metternichin toimintaa eräänlaisena Euroopan vapaustaisteluna arvottaen siten hänen toimintaansa. Napoléonin vastainen retoriikka oli näkyvää; esimerkiksi Peter Rohden ei ole pelännyt käyttää voimakkailla kielteisillä konnotaatioilla varustettuja viittauksia Napoléon Bonaparten; hän viittaa usein tähän vain sanalla ”korsikalainen” (*”Der Korse”*): *”Metternich ja hänen keisarinsa uskoivat Euroopan tasapainon olevan taattu, kun Korsikalainen oli Talleyrandin reseptin mukaisesti heitetty Reinin taa”* (1939; s.108).

Ranskalaiset kirjoittajat käyttivät perin toisenlaista kieltä. Olennainen ero saksalaiseen esitystapaan oli, ettei Ranskan vastaista toimintaa pidetty taisteluna pahaa ja tyranniaa vastaan ja Napoléoniin viitattiin useimmiten kunnioittavasti sanalla *keisari* (*l’empereur*). Saksalaiset kirjoittajat kuvasivat Metternichin ranskanvastaisuuden olevan itsetarkoituksellista, kun taas ranskalainen É. Driault paikoitellen leikittelee ajatuksen kyseenalaistamisella: *”Itävallalla olisi aikaa hengähtää ja toipua, ja mikä olisikin sen tavoite, ja jos se olisi sille eduksi, niin miksi se ei vilpittömästi liittyisi Napoléonin järjestelmään? Emme voi sanoa ennakoita, että avioliitto (Marie-Louisen ja Napoléonin välinen v. 1810) oli sille vain keino palauttaa voimansa kosta varten.”*

Anglosaksisesta kulttuuripiiristä tulevat historiankirjoittajat Cecil, Kraehe ja Cartland kuvasivat enemmän henkilöllisiä kuin kansallisia seikkoja. Metternichin Ranskan-politiikan välittömät osapuolet olivat Itävalta ja Ranska, sekä lisäksi Saksa, sillä Metternich on syntynyt Koblenzin kaupungissa Länsi-Saksassa, eikä brittiläisillä ja yhdysvaltalaisilla kirjoittajilla näin ollen ollut kansallisia taustatekijöitä takanaan, toisin kuin saksalaisilla, itävaltalaisilla ja ranskalaisilla, jotka kirjoittivat omaa historiaansa.

4.2 Diskurssien esiintyminen ja niiden keskinäiset suhteet

Erilaiset diskurssit eivät esiintyneet tutkimusaineistossa tiukasti separoituneina, vaan ne olivat pikemminkin vahvasti sidostuneita toisiinsa ja esimerkiksi tasapainodiskurssi ja revanssidiskurssi, sekä toisaalta periaatediskurssi ja subjektiivisen kokemuksen diskurssi limittyivät yhteen. Siten ne olivat oikeastaan vain erilaisia aspekteja Itävallan ja Metternichin Ranskan-politiikkaan. Diskurssien esiintymisessä voidaan silti nähdä tietty hierarkia. Ranskanvastaiset diskurssit olivat selvästi yleisempiä kuin ranskanmieliset, joskin ranskanmielinen hyötydiskurssi hallitsi Metternichin Ranskan-politiikkaa vuosina 1809–1813, mutta tulee muistaa, että hyötydiskurssiin piiriin kuuluvana ajanjaksona Metternichin finaaliset tavoitteet oli kuvattu Ranskan vastaisiksi hyötydiskurssin sisältämän toiminnan ollessa luonteeltaan välineellistä.

Tasapainodiskurssi oli hallitsevassa asemassa ranskanvastaisuuden ylädiskurssissa. Tasapainoajatus Euroopan turvallisuusperiaatteena esitettiin ensisijaisena perustana kaikelle Metternichin diplomaattiselle

toiminnalle (mm. 1963. s.167): ”Mutta Metternich vastusti lähtökohtaisesti alueellista laajentumista, mikäli se millään lailla häiritsisi tasapainoisen eurooppalaisen järjestelmän luomista.”

Revanssi- ja periaatediskurssit myötäilivät tasapainodiskurssia ja toimivat sen täydentäjänä. Subjektiivisen kokemisen diskurssi oli vahvasti kaksijakoinen: yhtäältä Napoléonin Ranska kuvattiin Metternichin näkökulmasta vahvasti vastenmieliseksi, mutta toisaalta Metternichille oli konstituoitu selvä ranskanmielinen henkilökohtaista suhtautumistapa; hänen nuoruuden oleskelunsa Strasbourgissa kuvattiin jättäneen häneen lähtemättömän vaikutuksen ja samoin Metternichin myöhäinen liittyminen vuoden 1813 Ranskan vastaisen liittokuntaan, sekä hänen näkökantansa Napoléonin säilyttämisestä Ranskan valtaistuimella vuonna 1814 ovat tulkittavissa kuuluviksi ranskanmielisen subjektiivisen kokemisen diskurssiin piiriin.

Ranskanmielisyyden ylädiskurssin alamerkityssysteemeistä yllä mainittu hyötydiskurssi oli huomattavin. Se olikin oikeastaan ainoa painoarvoltaan merkittävä ranskanmielinen aladiskurssi Metternichin vuosien 1809–1815 Ranskan-politiikan kuvauksessa. Tasapainodiskurssi tosin ehti nostaa päätään mainitun aikajakson loppuvuosina, joskaan ei vielä suuressa määrin. Ranskanmielinen tasapainodiskurssi näkyi Wienin kongressin kuvauksessa, mutta sen suuntainen retoriikka oli havaittavissa selvästi vasta vuoden 1815 jälkeen, ennen kaikkea vuosien 1815–1820 kuvauksessa, Venäjän vaikutusvallan kasvaessa Euroopassa.

Kolme muuta ranskanmielistä aladiskurssia, nimittäin revanssidiskurssi, subjektiivisen kokemisen diskurssi ja periaatediskurssi esiintyivät vain vähäisissä osissa. Näistä subjektiivisen kokemisen diskurssi oli yleisin, vaikka sen identifiointi oli poikkeuksellisen vaikeaa, sillä se oli hyvin tulkinnanvarainen, koska se oli luettavissa selvimmin suurista tekstikokonaisuuksista, kun taas muut diskurssit olivat selkeästi rajattavissa tekstistä..

4.3 Vuosien 1809-1815 Metternich-historian rakentuminen

Tässä luvussa pyrin pohtimaan sitä, millaista Metternich-historiaa tutkimani havaintoaineisto rakentaa, sekä etsimään syitä tuohon rakentumiseen. Tutkittu aineisto oli tapahtumahistoriallisten väittämiensä suhteen identtinen. Se Metternich-historia, jonka muun muassa Beer ja Demelitsch konstruoivat 1800-luvulla, on säilyttänyt voimakkaan vaikutuksensa halki 20.vuosisadan aina nykypäivään asti. Voidaan jopa sanoa, että Metternich-historian piirissä on tapahtunut eräänlaista paradigmasoitumista – 1800- ja 1900-lukujen välillä primaariaineistojen perusteella tehdyt johtopäätökset ja niiden mukaiset Metternichin Ranskan-politiikan kuvaustavat, jotka tässä tutkimuksessa ovat näkyneet erilaisina diskursseina ja sävyinä, ovat tulleet jopa perustavaa laatua oleviksi esisopimuksiksi, joihin Metternich-historiankirjoitus on sittemmin lujasti nojautunut.

Tiukka yhtenäisyys löi leimansa tarkastelulle aineistolle tyylieroista huolimatta. Yhtenä syynä tähän lienee Metternich-historian sisäsyntyisyys; tällä tarkoitan sitä, että uudemmat teokset perustuvat suurelta osin aiempaan kirjallisuuteen, jolloin niistä tulee lähinnä referaatteja vanhemmista: tieto muuntuu, muttei uusiudu. Lisäksi tietyillä teoksilla, kuten esimerkiksi Srbikin maineikkaalla Metternich-elämäkerralla, on tavaton vaikutusvalta aiheen piirissä.

Tässä tutkimuksessa havaittiin merkkejä mainitusta ilmiöstä: kirjoittajat esiintyivät toistuvasti toistensa lähdeluetteloissa ja heihin viitattiin tekstissä. On täydellisen ymmärrettävää ja järkevää käyttää pohjatietoina aikaisempaa tietämystä, mutta johtopäätökset, joihin historiankirjoitus on päätynyt, ovat silti yhteneviä, vaikka kirjoittajat edustaisivat täysin eri kansallisuuksia ja aikakausia: niin 1800-luvun Fedor von Demelitsch kuin tiheästi päivittyvä tämän päivän verkkotietosanakirjakin ovat päätyneet yhtäläisiin käsityksiin Metternichin toiminnan vaikuttimista ja tarkoituseristä. Tällainen tiedon ja näkemysten järkähtämätön pysyvyys voi olla kohtalokasta kansainvälisten suhteiden historian tutkimukselle, sillä paikoilleen jämähtäneet tutkimustulokset eivät parhaalla tavalla edistä tieteellistä ja tiedollista kilvoittelua ja se vaarantaa jopa alalta saatujen tutkimustulosten luotettavuuden ja käyttökelpoisuuden.

Tämä yksimielinen historia käsityksineen on siirtynyt niin kutsuttuihin kansanhistorioihin: tarkasteltaessa esimerkiksi *Carl Grimbergin* kirjoittaman *Kansojen historian* 18. osaa tai ranskalaisen maailmanhistorian yleisesityksen, *Connaissance de l’Histoire*, 5. osaa havaitaan, että Metternich-historiankirjoituksen pääteesit ovat siirtyneet niihin saumattomasti, vaikkakin tiivistettyinä.

Metternichin henkilöahmon historiallisen identiteetin rakentuminen oli tutkimusaineistossa johdonmukaista. Metternichin henkilö Ranskan-politiikan toimijana konstruointiin psykohistoriallisen prosessin kautta: etenkin hänen nuoruudenkokemuksensa Ranskan vallankumouksesta kuvattiin

merkittäväksi ja siten rakennettiin aatteellinen ristiriita Metternichin ja Napoléonin Ranskan välille. Metternich tuotettiin historiankirjoituksessa Ranskan vallankumouksen ja Napoléonin leppymättömänä periaatteellisena vastustajana, mikä on synnyttänyt käsityksen taitavasta valtiomiehestä, joka joutuu kamppailemaan tukemansa arvomaailman puolesta pitkään ja sitkeästi, mutta joka lopulta seisoo taistelukentällä voittajana. On huomattava myös, että Metternichin myöhempi rooli taantumuksellisen Euroopan keskushahmona näkyi hänen aikaisemman elämänsä ja politiikkansa kuvauksessa. Vastakkainasetteluja korostava suurmiesretoriikka oli usein dramaattista ja se rakentui Metternichin vakaumusten, periaatteiden sekä lopulta voitikkaan kamppailun, jota hän kävi mantereen valtatasapainon puolesta, ympärille.

Jälkilause

Kaikkiin tutkimusongelmiin onnistuttiin löytämään tyydyttävät vastaukset tutkimuksen kuluessa. Tutkimustulosten yleistettävyyttä on sittenkin syytä arvioida varovasti; aineisto-otos olisi voinut olla suurempi ja olisin mieluusti nähnyt aineistossa myös suurempaa kulttuurista vaihtelua.

Tutkimuksen havainnot tutkitun Metternich-historian luonteesta ja perusrakenteista voivat auttaa uusien näkökulmien avaamisessa aiheeseen, sekä ennen muuta ne voivat auttaa historiankirjoitusta kehittämään ja tarkastelemaan käyttämäänsä retoriikkaa; loppujen lopuksi historiankirjoitus on historian tuottamista tietyistä konteksteista käsin. Täten ei koskaan voitane ansiokkaasti vastata kuuluisaan kysymykseen *Wie es eigentlich gewesen ist?* Mutta mikäli historian tuottajat käsittävät oman toimintansa kontekstuaalisuuden sekä kielellisten ilmaisujensa merkitykset ja ideologiat, voidaan sanoa, että historian tutkimus voisi huomattavasti paremmin avuin tarkastella kättensä töitä, niiden pysyvyyttä ja oikeellisuutta sekä sitä, millainen on sen rakentama historia.

5. Lähteet

Tutkimusaineisto (aakkostettu tekijöiden mukaan)

Auernheimer, R. 1947. *Metternich – Staatsmann und Kavalier*. Wien; Ulstein Verlag

Beer, A. 1877. *Zehn Jahre österreichischer Politik 1801-1810*. Leipzig

Bertier de Sauvigny, G. 1959. *Metternich et son temps*. Pariisi, Hachette

Bertier de Sauvigny, G. 1968. *Metternich et la France après le congrès de Vienne*. Bibliothèque des recherches historiques et littéraires; Hachette.

Cartland, B. 1964. *Metternich – the Passionate Diplomat*. Tiptree; Hutchinson & Co.(The Anchor Press)

Cecil, A. 1933/1943/1947. *Metternich; A Study of his Period and Personality*. Lontoo; Eyre and Spottiswoode

Demelitsch, F. 1898. *Metternich und seine auswärtige Politik*. Stuttgart

Driault, É. 1924. *Le Grand Empire 1809-1812*. Paris; Librairie Félix Alcan

Fugier, A. 1954. *La Révolution française et l'Empire napoléonien*. Paris; Hachette

Kraehe, E. 1963. *Metternich's German Policy – the Contest with Napoleon, 1799-1814*. New Jersey; Princeton University Press

Rohden, P. 1939. *Die klassische Diplomatie von Kaunitz bis Metternich*. Leipzig; Koehler & Amelang

Srbik, H. 1954. *Metternich, der Staatsmann und der Mensch; Band I*. München; F. Bruckmann K.G. Verlag

Muu kirjallisuus

Aaltola, J & Valli, R (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*. 2001. Jyväskylä; Gummerus kirjapaino Oy

Alanko, O & Käkälä-Puumala, T (toim.). *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. 2001. Pieksämäki; RT-Print Oy

- Bloch, M. 1993/2003. *Historian puolustus*. Suom. L. Talvio, O. Lehtiö, E. Suolahti & M. Berger
- Burke, P. 1990/1999/2004. *The French Historical Revolution, The Annales School 1929-1989*. Oxford; Marston Book Services Limited
- Der Derian, J. 1987. *On Diplomacy*. Padstow; T.J. Press Ltd
- Hirsjärvi, S; Remes, P; Liikanen, P & Sajavaara, P. 1986/1992. *Tutkimus ja sen raportointi*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä; Gummerus Kirjapaino Oy
- Jerofejev, N. 1979. *Mitä on historia?* Suom. O. Perheentupa. Kuopio; KOY Savon Sana
- Jokinen, A; Juhila, K & Suoninen, E. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Jyväskylä; Gummerus Kirjapaino Oy
- Jokinen, A; Juhila, K & Suoninen, E. 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Jyväskylä; Gummerus Kirjapaino Oy
- Kuparinen, E (toim.). *Työkalut riviin – näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. 1997. Turku; Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja n:o 43; Painosalama Oy
- Metsämuuronen, J. 2005. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. 3. laitos. Jyväskylä; Gummerus Kirjapaino Oy
- Renvall, P. 1965/1983. *Nykyajan historiankirjoitus*. Juva; Werner Söderström Oy
- Setälä, P; Suvanto, P & Viikari, M (toim.). *Historiankirjoituksen historia*. 1983. Tampere
- Srbik, H. 1954. *Metternich, Band III*. München; F. Brückmann K.G.
- Tosh, J. 1984. *Pursuit of History; Aims, Methods, and New Directions in the Study of Modern History*. Hong Kong; Wing Lee Printing Co Ltd

Kuva- ja karttalähteet

Kuva I. 1820/1825. Lawrence, T. Clemens Wenzel Lothar Fürst Metternich. Wienin taidehistoriallinen museo

Kuva II. http://www.dresden-und-sachsen.de/dresden/friedrichstadt_palaisbruehlmarcolini.htm

Kartta I. <http://home.zonnet.nl/gerardvonhebel/1809.htm>

Kartta II. <http://home.zonnet.nl/gerardvonhebel/1811.htm>

Kartta III. <http://home.zonnet.nl/gerardvonhebel/1815.htm>

